

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' וארא תשפ"א

תרופת ריטלין [Ritalin] בשבת כדי שיוכל ללמוד יותר טוב

בדור שלנו נפוץ תרופה בשם "ריטלין", שעוזר לשיפור הריכוז באופן משמעותי, וישנם ילדים ובחורים שלוקחים הכדורים הללו מדי יום ביומו כדי שיוכלו להתרכז בלימודם, כל אחד בדרגה אחרת. אלו הזקוקים לתרופה זו, שואלים אם מותר לקחת התרופה בש"ק, והרבה אבות שרוצים ללמוד אתם "אבות ובנים", שואלים האם יש מקום להקל בשבת, משום שבמקרים מסויימים, אין הילד יכול להתרכז כלל בלי התרופה.

כדי לפשוט שאלה זו, יש לדון בכמה ספיקות: א. מה הגדר של חולה שמותר לו לקחת תרופה בשבת. ב. האם יש צד להקל כאשר לוקח התרופה כל יום. ג. האם יש מקום להקל לקחת תרופה לצורך מצוה גם כשאין לו היתר של חולה. ד. האם יש לחלק בין קטן שלפני בר מצוה לבחור שהוא כבר בר מצוה. ה. האם יש היתר כשמפרר התרופה ומערבו במים לפני שבת.

גדרים של חולה

הפוסקים חילקו את החולים לחמשה סוגים, א. מיחוש בעלמא, ב. מקצת חולי, ג. חולה שאין בו סכנה, ד. סכנת אבר, ה. חולה שיש בו סכנה, וני"מ טובא לדינא ביניהם.

מיחושים

מי שיש לו מיחושים וכאבים כגון כאב ראש או נזלת, אבל הוא מתחזק והולך בשוק כאדם בריא, אסור לעשות שום מלאכה עבורו, אפילו ע"י אינו יהודי, ואפילו מלאכה דרבנן (שו"ע סי' שכ"ח ס"א ומ"ב סק"ג), ולכן אסור לו לקחת תרופות (סי' שכ"ח ס"א וסל"ז), וכמו"כ אם יש לו מיחוש בעלמא בשיניים, אסור לו לגרגר (סי' שכ"ח סל"ב). אמנם מי שיש לו נזלת, והליחה נוזלת לו מן האף, פסק מרן הגרשז"א זצ"ל דבמקום כבוד הבריות יש להקל לקחת טיפות אף וכדומה (שש"כ פל"ד הערה נ"ב), אבל בשו"ת שבת הלוי (ח"ח סי' ס"ו) כ' דאינו כ"כ פשוט, כיון שזה דבר הרגיל כשהוא בחברת אנשים, ואין מתבזים מזה.

ויטאמינים בשבת

במדה מסויימת, מי שיש לו מיחוש בעלמא צריך להחמיר יותר מאדם בריא כמבואר בשו"ע (שם סל"ז), דכל דבר שאינו מאכל ומשקה בריאים, אסור לאכלו ולשתותו לרפואה אם יש לו מיחוש בעלמא, אבל אם אין לו שום מיחוש מותר, והסביר המ"ב (שם ס"ק ק"כ) דמיירי שאוכל ושותה לרעבונו ולצמאונו, אבל אם הוא עושה כן לרפואתו כדי לחזק מזגו, פסק המ"א דאסור גם למי שהוא בריא.

אבל האג"מ (או"ח ח"ג סי' נ"ד ענף א') הסביר שחומרת המ"ב אינה במי שהוא בריא לגמרי, דהרי אדם בריא אינו מתרפא מאכילה זו, אלא צ"ל דכוונת המ"א היא למי שהוא חלוש בטבעו, והוא מעוניין במאכלים כאלו כדי לחזק את מזגו. לפ"ז פסק האג"מ דמי שהוא בריא לגמרי (ורגילים לקחת ויטאמינים בכל

ארוחה), מותר לו לקחת אותם לחיזוק הגוף אע"פ שאינם נחשבים כמאכל בריאים (וע"ע מ"ב ס"י שכ"ח סקפ"ו), ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג ס"י ק"ד) ג"כ כ' דהיום שנתפשט מאוד לקחת ויטאמינים לחיזוק, ואין עיקרם לרפואה אלא להשלים צרכי הזנת הגוף, נראה שאין לאסרם בשבת, אבל מרן הגרשז"א זצ"ל החמיר בזה, ופסק שאין להקל אא"כ לוקח הויטאמינים כתחליף למיני מזון, דהרי אז נחשבים כמאכל, אבל אם לוקח אותם לחיזוק מזגו אסור (שש"כ פל"ד הערה פ"ו, ושו"ת מנחת שלמה ח"ב ס"י ל"ד סקל"ז).

תרופות לבריא

יש לציין שהאגלי טל (מלאכת טוחן סכ"ב) כ' דמי שאין לו מיחוש מותר לקחת דברים שהם ניכרין שהם לרפואה, אבל יש אוסרים אם מתכוין לרפואה, וכתב שאין בידו להכריע, והאריך טובא (בהערה מ"ז) בראיות לכאן ולכאן, ובתו"ד (סוף הערה מ"ז) כ' שאם באנו לדון מצד הסברא, י"ל דמי שהוא בריא לגמרי אינו בהול על רפואתו, וממילא אין לחוש משום שחיקת סממנים, וכ"כ באג"מ (או"ח ח"ג ס"י נ"ד ענף א' ד"ה ולכן צריך).

לפ"ז יש לדון בנד"ד, דהרי מי שקשה לו להתרכז, קשה מאוד לומר שהוא בגדר חולה, אבל מאידך גיסא זה ברור שהוא לוקח הריטלין כדי לחזק את מזגו, וגם לפי האג"מ שהיקל בויטאמינים, כאן יודה שהדבר אסור בהיותו תרופה ממש לחלישות מסויימת שיש לו במוחו. אמנם יש טוענים שלפעמים מי שזקוק לריטלין, הוא ממש חולה, אלא שאין מחלתו ניכרת לכולם, ולפעמים ההרגשה משפיע כ"כ הרבה שאינו יכול לתפקד כאחד האדם, ואם אכן זה המצב, מסתמא יש להגדירו כחולה, דמאי שנא אם נפל למשכב משום מחלה בגופו, או מחלה במוחו, אבל הנידון שלנו הוא, במי שאינו יכול להתרכז בלימוד ולפעמים גם בתפלה, אבל חוץ מזה הוא מרגיש בסדר.

נטילת תרופות למי שהוא בריא לחלוטין כגון כדורי שינה או כדי לסלק שינה או כדורי הרזיה

העירו לי שמרן הגרשז"א זצ"ל אמר שהגדר של רפואה הוא רק למי שיש לו צער הגוף או שמרגיש חולשה, ולפ"ז יתכן שבנד"ד יש להקל כיון שאין לו צער הגוף ואינו מרגיש חולשה, אבל המעיין שם יראה שמרן הגרשז"א זצ"ל הוסיף, שמהספרים לא משמע כן, וצ"ע בדבר (הובא בשש"כ פל"ד הערה פ"ג – וע"ש בהערה י"ג שהקשה דכל דבר שאינו מאכל בריאים ומכוון לרפואתו, אסור), אמנם כבר האריכו הפוסקים למצא היתר למקרים כאלו שבעצם הגוף שלו בריא לחלוטין, ואינו ניכר עליו ואינו מרגיש שום חולי וחולשה, דאפשר יש להקל לו כגון במי שיש לו הפרעות שינה, או שרוצה לקחת גלולות לסילוק שינה כדי שיוכל ללמוד כל הלילה, או קלי צום כדי שיוכל לצום למחרת (וע"י מש"כ בזה במעדני יום טוב ח"ד ס"י קמ"ה), או בעלי עודף משקל שלוקחים גלולות לדיכוי התיאבון, ועוד מקרים כאלו (ע"י הרבה מ"מ בזה בפסקי תשובות ס"י שכ"ח אות ס"ג), ויש להסתפק אם מי שמרגיש טוב ורק שאינו יכול להתרכז ג"כ נכלל בגדר זה.

שתיית חלב בדבש למי שחש בגרונו וגימיעת ביצה חיה למי שהוא צרוד

מאידך גיסא נפסק בשו"ע (שם סל"ז) דמי שיש לו מיחוש בעלמא מותר לו לאכול מאכל בריאים אע"פ שכוונתו לרפואה, ולפ"ז מי שחש בגרונו מותר לו לשתות חלב בדבש או למצוץ סוכריות רגילות, ומי שצרוד מותר לו לגמוע ביצה חיה (שם סל"ח, וע"ע בשש"כ פל"ד ס"ד). אמנם הערוה"ש (ס"י שכ"ח סמ"ז) הקשה על הרמב"ם ושו"ע שהקילו גם כשכוונתו לשם רפואה, דהרי בברכות (ל"ה.) משמע להדיא שאם מכוון לרפואה אסור, דשנינו התם דכל האוכלים אוכל אדם לרפואה, גברא לאכילה קמכוין ורפואה ממילא קא הוי, ונשאר בצע"ג.

אמנם בשו"ת שבט הלוי (ח"ח ס"י פ"ג) כתב שהמהרש"ם בדעת תורה הביא שו"ת מהר"ח או"ז שדן במקום שהוא לרפואת גרונו, וכתב שם דיש להחמיר, ומ"מ במקום כבוד הבריות כגון שליח ציבור, ובפרט שיש בזה גם כבוד שמים לבסומי קלא לתפלה, יש להקל, אבל אם יש לו ליחה בגרונו, קיל טפי,

ולשו"ע מותר, אלא שמדברי המהר"ח או"ז מבואר שהוא ספק, ובכה"ג למעשה יש לסמוך על שיטת השו"ע בזה.

מקצת חולי

מי שלא נפל למשכב ולא חלה כל גופו, אבל יש לו צער וכאבים, אסור לעשות אפילו מלאכה דרבנן עבורו, ואסור לו לקחת תרופות, אבל אינו יהודי יכול לעשות איסור דרבנן עבורו (שו"ע סי' ש"ז ס"ה).

חולה שאין בו סכנה

מי שנפל למשכב או שמצטער ונחלש כל גופו, מוגדר כחולה שאין בו סכנה, ומותר לאינו יהודי לעשות אפילו מלאכה דאורייתא לצורך רפואתו (שו"ע סי' שכ"ח ס"ז ומ"ב סקמ"ז), ובודאי מותר לו לקחת תרופות (רמ"א ס"ז ומ"ב ס"ק קכ"א), ולפ"ז מותר לישראל לעשות איסור דרבנן לצורך חושאב"ס (מ"ב סקמ"ז), אבל המ"ב החמיר דהיינו רק ע"י שינוי.

מי מוגדר כחולה שאין בו סכנה

הפוסקים הביאו הרבה דוגמאות של חושאב"ס, ונפרט חלק מהם: **א.** מי שנפל למשכב (שו"ע סי' ש"ז ס"ה), ואפילו אם לא נפל למשכב, אבל נחלש כל גופו מחמת הכאבים (רמ"א שם), כגון מי שסובל ממגרנה. **ב.** מי שיש לו חום (סי' שכ"ח מ"ב סק"כ), ואע"פ שבקצות השלחן (סי' קל"ח בדה"ש סקל"א) כ' דכשיש לו חום של 38 מעלות הוא מוגדר כחושאב"ס, קשה לומר כללים בזה, ואדרבה לפעמים אפילו קצת חום הוא סימן לחושיב"ס (עי' אג"מ או"ח ח"א סי' קכ"ט). **ג.** מי שאינו חולה כעת, אבל אם לא יקבל טיפול רפואי הוא עלול ליפול למשכב, כגון חולה אסטמה או סכרת או דלקת פרקים, כבר מוגדר עכשיו כחושאב"ס (מנחת שבת סי' צ"א סק"ט בשם הג"ר שלמה קלוגר זצ"ל, אגלי טל טוחן סכ"ג וסקמ"ב), ואמנם המהרש"ם בדעת תורה (סי' שכ"ח ס"ז) כ' בשם שו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תקע"ו) דאין להתיר לעבור על שבות כדי למנוע שלא יחלה, והסביר מרן הגרשז"א זצ"ל דהיינו רק כשיש ספק אם יחלה, ולא כשודאי יחלה (שלחן שלמה סי' שכ"ח סק"א), **ד.** יולדת משבעה ימים אחרי הלידה עד שלושים יום אחרי הלידה (סי' ש"ל ס"ד), **ה.** קטן (סי' שכ"ח ס"ז), ונחלקו הפוסקים עד איזה גיל יש להקל.

לפ"ז קשה מאוד לומר שהבחור שאינו לוקח ריטלין מוגדר כחולה שאין בו סכנה, דהרי חוץ ממה שאינו יכול להתרכז כדי ללמוד, בדרך כלל הוא מרגיש מצויין. אמנם יש מקרים שאם לא יקחו את הריטלין, עלולים להתנהג באופן מאוד מוזר, אם זה בדרך היפר אקטיבי, אם זה בהנהגה אחרת שפוגע בכבודם, ובמקרים כאלה, חוץ ממה שיש להגדירו כחולה וכנ"ל שיש לו מחלה מסויימת במוחו, עוד יש לדון אם יש צד להקל משום כבוד הבריות.

מאכל בריאים

כ' בשו"ע (סי' שכ"ח ס"ז) כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים (עי' מ"ב סי' שכ"א סקע"ב דהיינו אפילו רק מקצת בריאים), מותר לאכלן ולשתותן, אע"פ שהם קשים לקצת בריאים, ומוכחא מילתא דלרפואה עביד, אפ"ה שרי, וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה, ודווקא מי שיש לו מיחוש בעלמא, והוא מתחזק והולך כבריא, אבל אם אין לו שום מיחוש מותר.

לפ"ז הקילו הפוסקים במאכלים מסויימים, גם אם בעצם אינו מוגדר כחולה שאין בו סכנה, כגון מיץ זיפים למי שסובל על עצירות (שו"ת באר משה ח"א סי' ל"ג), וסוגי "תה" המועילים לכל מיני מחלות שונות (שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' ס"ד), דהרי גם בריאים שותים דברים הללו לתענוג ולרויה. אבל בנד"ד קשה מאוד לומר ש"ריטלין" מוגדר כמאכל בריאים, ואדרבה, רק מי שזקוק לו לוקח אותו.

תרופה שלוקח אותה כל יום

המנחת שבת (סי' צ"א סק"ט) הביא בשם הגר"ש קלוגר זצ"ל (בספר החיים סי' שכ"ח פ"ו) שכתב וז"ל מרגלא בפומא דאינשי לומר, דאם כבר התחיל לעסוק ברפואות קודם השבת, מותר לו לעשותה אפילו בשבת, ואם לא התחיל בחול, אין לו להתחיל בשבת, ומסיק שם דדבר שרפואתו הוא לאכול או לשתות שלא ע"י בישול, רק מערבו כך, ואוכלו ושותהו, בזה יש לגזור משום שחיקת סממנים, אבל בדבר שתיקונו הוא ע"י בישול, אזי אם כבר בשלו והכין לו מערב שבת, והתחיל מבעו"י לעשות רפואתו, מותר אף בשבת, ובמצטער הרבה יש להתיר אפילו בחד מינייהו ג"כ, או התחיל בחול אף שהוא בלא בישול, או שהוא בדרך בישול ולא התחיל בחול עכ"ל. במנחה חדשה שם הביא בשם המהרש"ם (ע' דעת תורה סי' שכ"ח סל"ז ד"ה וע' בספר החיים), שהסכים לדבריו לגבי דבר שנעשה ע"י בישול, אבל לא הסכים למש"כ שיש להקל אם התחיל לפני שבת (וגם האג"מ או"ח ח"ג סי' נ"ג כ' דאין לסמוך על קולא זו).

בדינים והנהגות ממרן החזו"א זצ"ל (פט"ו ס"א) כ' שאם צריך לקחת תרופה לכמה ימים רצופים, מותר לקחתה גם בשבת (וכ"כ בקובץ תשובות ח"א סי' מ'), ויש שמביאים ראיי מהסוגי בשבת (ק"מ). שאם התחיל לקחת חילתית ביום חמישי וששי, מותר לו לקחתו גם בשבת, ומבואר ברמב"ם (הלי שבת פכ"ב ה"ז) דמירי באופן שאין שום סכנה אם יפסיק לקחתו ליום אחד. אבל מרן הגרשז"א זצ"ל העיר (שש"כ פל"ד הערה ע"ו) דשאני התם, שאם לא יקח אותם בשבת, הוא יפסיד מזה משום שיפול למשכב.

אבל לכאורה אין הנידון של ריטלין דומה להאי דינא, דהרי כו"ע מודו, שמי שלוקח אותו כל יום, לא יפסיד שום דבר ולא יחלה אם ידלג על יום אחד, ורק שבאותו יום לא יהיה לו את הרוגע שהתרופה משפיע עליו, וכיון שצירוף הימים אינו משפיע עליו כלל, קשה מאוד להקל בזה (וע' בארחות שבת ח"ב פרק כ' הערה ר"א).

אבל מביאים שמרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל אמר שמרן החזו"א זצ"ל הורה שכל התרופות שרגילים לקחתן בימות החול, אין איסור לקחתן בשבת, גם באופן שלקחת התרופה בשבת לא תפריע לכל הטיפול, והיינו משום דכיון שרגיל לקחת את התרופה, שוב לא חיישינן שיבוא לשחיקת סממנים כיון שהוא רגיל בתרופה זו, ואינו בהול, וממילא א"צ לחוש שיבוא לעשות מלאכה, וכן הובא בשו"ת ישא יוסף (או"ח ח"ג סי' ע"ט) בביאור שיטת הגר"ש קלוגר זצ"ל בספר החיים. יש לציין שמצאנו כעין סברא זו במ"א (סי' שלי"ב סק"ב) שכתב דההיתר להתעסק ברפואת בהמתו, הוא משום שאין אדם בהול כ"כ על רפואת בהמתו כדי שיבא לידי שחיקת סממנים (וכ"כ בט"ז וא"ר ותוס' שבת שם).

אמנם אחרים הסבירו את כוונת מרן החזו"א זצ"ל כמש"כ לעיל, שכל ההיתר הוא אם אי נטילתן ליום אחד תפגע בכל הטיפול, ובנוסף קצת אחרת מבארים את שיטת מרן החזו"א זצ"ל דחולה הנוטל תרופה בקביעות משך כמה ימים, נחשב כחולה בכל גופו שלא גזרו בו (שו"ת ישא יוסף הני"ל). לפי ביאור זה, אין להקל בנד"ד.

יש לציין שבשו"ת תורת חסד (ח"א סי' י"ז) דן לגבי גזירות חז"ל, האם באופן שבטל הטעם בטל האיסור, והביא שבהרבה גזירות לא נתגלה לנו כל הטעמים, וכתב (שם סוסק"ו) וז"ל ועתה מי מאתנו יעז בדעתו לשקול בפלס שכלו איזו גזירה חשיב הטעם ידוע, שלא יצטרך מנין אחר להתירו, ואין לנו אלא דברים המפורשים בדברי הראשונים, שהטעם ידוע והותרה הגזירה ממילא כשנתבטל הטעם עכ"ל.

תרופות לצורך מצוה

בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' ק"ח) דן אם יש מקום להקל לקחת תרופה במקום שיש צורך בה כדי לקיים מצוה, והביא מש"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תר"מ) שדן אם חולה שאין בו סכנה יכול לשתות משקה המשלשל, ובתו"ד כ' שהגזירה של תרופות, גזירה משום שחיקת סממנים, קיל טפי מהאיסור של אמירה לנכרי בשבת. לפ"ז חידש המנחת יצחק, אם מותר לומר לנכרי לעשות איסור דרבנן לצורך מצוה

מדין שבות דשבות לצורך מצוה, כש"כ שמותר לקחת תרופה לצורך מצוה. ומה"ט התיר בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' ס"ז סק"ד) לחשוכי בנים לקחת תרופות בשבת משום מצוה רבה של פו"ר, ולפי דבריהם מותר לקחת ריטלין כדי שיוכל ללמוד, דאין לך מצוה גדולה מזו (וכן נקט בפשטות בארחות שבת ח"ב פרק כ"ו סעיף קל"ו, אבל יש לציין שהוא בעצמו העיר ע"ז - בהיכלא ח"ז עמוד ק"נ בהג"ה - דהרי מבואר בשו"ע סי' ש"ז ס"ה שהתירו אמירה לנכרי לעשות איסור דרבנן גם במקום מקצת חולי, ואילו גזירה דרבנן של תרופות לא התירו רק לחולה שאין בו סכנה - ע"י סי' שכ"ח סל"ז ומ"ב ס"ק קכ"א - וא"כ להלכה אין למידין זה מזה וצ"ע).

היתר תרופות לקטן

עוד יש לדון בהיתר של תרופות לקטן, דהרי מבואר ברמ"א (סי' שכ"ח ס"ז) שמותר לומר לנכרי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי, ואם אמירה לנכרי מותרת לצורך קטן, בודאי מותר ליתן לו תרופות דקיל טפי, אבל נחלקו הפוסקים עד איזה גיל אפשר להקל, ד"א (פסקי הלכות לשאגת אריה) שהגיל הוא בתינוק בן שתיים ושלש שנים, אבל כבני ד' וה' שנים מן הסתם אינם נקראים חולים לענין זה, ויכולים לאכול צונן, וכעין זה כ' הערוה"ש (שם סי' כ) שתינוק מוגדר כחושאב"ס כשאינו יכול לאכול ככל האנשים, וכן מבואר בחזו"א (סי' נ"ט סק"ג - סק"ד), ו"א (דעת תורה שם בשם היעב"ץ, ושו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' ט"ו פ"ב) שיש להקל עד גיל חינוך, אבל יש מקילים עד גיל תשע כמו שמצינו לגבי חינוך להתענות ביוהכ"פ (שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' ע"ח, וח"ט סי' ל"ה), ואפשר בנד"ד יש מקום להקל לקטנים עד גיל בר מצוה, דאפשר כל הנצרך לקטן נמדד לפי צרכו וצ"ע.

ספיית איסור דרבנן לקטן לצורכו

עוד יש להסתפק, לפמש"כ הבה"ל (סי' שמ"ג ד"ה מדברי סופרים) בשם שו"ת רע"א (מהדו"ק סי' ט"ו) שמותר ליתן חומש וסידור לתינוק שיקח אותם לביהכ"ס במקום שאין שם עירוב, כדי להתפלל מהם ולשמוע קרה"ת, והיינו לשיטת הרשב"א דאין איסור ספיית איסור דרבנן לצורך הקטן, ומבואר ברע"א שהיקל משום חינוך מצוה כשהוא לצורך הקטן, ולפ"ז לכאורה יש להקל גם בנד"ד שהוא ג"כ לחינוך מצוה של תלמוד תורה.

והנה הנידון בשו"ת רע"א היה בחינוך של ילד פחות מבן תשע שנים, אבל הבה"ל לא הזכיר הגבלה זו, ואמנם האחרונים האריכו לדון בקולא של רע"א, בפרט לפמש"כ המ"ב (סי' שס"ב סקמ"ד) שאביו חייב לחנך את בנו, ולגזור בו ולהפרישו כשרואהו מחלל שבת אפילו להנאת עצמו ואפילו באיסורי דברי סופרים (וע"ע באריכות במעדני יו"ט ח"ה סי' נ"ו), אבל למעשה מבואר בבה"ל דס"ל שיש להקל באיסור דרבנן לצורך קטן כדי שיוכל לקיים מצוה.

האם מותר לפורר הכדור ולערבבו במים לפני שבת

האג"מ (או"ח ח"ב סי' פ"ו) דן בענין ערבוב תרופות במאכל, והביא מש"כ בשו"ע (סי' שכ"ח סכ"א) דשורה אדם קילורין בערב שבת ונותן ע"ג העין בשבת, שאינו נראה אלא כרוחץ, והוא דלא עמיץ ופתח, ולא חיישינן משום שחיקת סממנים, דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מערב שבת, איכא הכירא, והסביר המ"ב (סקס"ט) דאע"פ שהוא יודע שהוא לרפואה, מ"מ שרי דאיכא היכר במה שצריך להקדים לשרותו מערב שבת, ולא בשבת מיד קודם השימוש בהם כהרגלו. לפ"ז פסק האג"מ, מי שאינו בגדר חושאב"ס, ואסור לו לקחת תרופות בשבת, אם בדרך כלל נותנם בתוך מאכל ומשקה בשעת לקיחת התרופה, מותר לערבבו באוכלין בעש"ק ואח"כ לאכלו בשבת, דמה שמערבבו במאכל בעש"ק, נחשב כהיכר שלא לעשות רפואה בשבת, אבל בתרופה שאין הדרך לערבבו, שוב אין כאן שום הכירא במה שערבבו בעש"ק. והוסיף עוד סברא בהיתר שריית קילורין בערב שבת, דכיון שהדרך לשרותו בשעת הנחת הקילור על העין, ממילא זה ששורה אותו בערב שבת נחשב כהתחלת הנחה על העין, דלדידי

נחשב כהניח על העין כבר מע"ש מצד שהצריכו לעשות התחלת ההנחה ע"י השריה שעושים בשעת ההנחה, וסברא זו אינה שייכת במה שיצריכוהו לעשות דברים שאינם לצורך הרפואה (פ"י לערבב הרפואה במאכל), ולכן אין להתיר בהיכר כזה א"כ היא רפואה שהדרך לערבבו במאכל או במשקה בשעת לקיחת הרפואה, ואז יהי מותר לערבבו בערב שבת וכמו בשריית קילורין.

אבל בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' ל"ו על סל"ז, וח"ח סי' פ"ב) היקל בזה, והסביר דאין ההיתר משום דבטל ברוב, אלא משום דבכה"ג שהמאכל הוא העיקר חז"ל לא גזרו בכלל, וסברא זו מובאת בדע"ת למהרש"ם (סי' שכ"ח סל"ז) בשם השטמ"ק בברכות (ל"ח), דכל שהמאכל הוא הרוב שרי, ולפ"ז גם כשאין הדרך לערבב התרופה באוכלין, שרי לאוכלו אם הוא מעורב באוכלין והם הרוב. אבל לכאורה יש להעיר טובא על היתר זה, דהרי המהרש"ם שם כ' מפורש דכל ההיתר של השטמ"ק מיירי כשמערב ב' מאכלים שכל מאכל כשלעצמו הוא מאכל בריאים, אלא שאין דרך בריאים לערבבם יחד, אבל אם אחד מהמאכלים אינו מאכל בריאים אסור, אע"פ שהעיקר הוא מאכל בריאים.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' כ"ח) ג"כ דן אם מותר לערב תרופה במאכל או משקה מערב שבת, והעיר דלפי המהרש"ם א"א להתיר על סמך השטמ"ק הנ"ל, אבל כ' דבשערים המצויינים בהלכה (סי' צ"א סק"ב) הביא שו"ת משפטי צדקה (סי' מ') שמיקל בזה, וס"ל דכיון שמערבו במאכל בריאים יש היכר בדבר, ולא שייך גזירת שחיקת סממנים, וכמו פת גויים שמותר לאכול ע"י הטלת קיסם בהתנור די ש היכר בדבר, וסיים המנחת יצחק דאם מערב התרופה בעש"ק, במקום שמצטערים הרבה, יש על מי לסמוך.

והנה מרן הגרשז"א זצ"ל (שלחן שלמה סי' שכ"ח סק"ו) ג"כ היקל בזה, אבל הוסיף דהיינו דווקא אם שחק ועירב התרופה בעש"ק באופן שאינו ניכר, אבל להכניסה כמות שהיא בתוך המאכל ולכסותה, לאו כלום הוא, דזה נחשב כמו חדרי חדרים שאסור כמבואר בשבת (קמ"ו:). דכל דבר שאסור משום מראית העין, אפילו בחדרי חדרים אסור.

סיכום לדינא

תבנא לדינא, ישנם ילדים קטנים וגדולים, שלוקחים "ריטלין" כל יום, בחלק מהמקרים הכדור הוא הכרחי משום שהוא סובל מהיפר - אקטיביות, ואינו יכול לתפקד כאחד האדם, וניתן להגדירו כנפל למשכב, דמאי שנא אם נפל למשכב משום מחלה בגופו, או מחלה במוחו, ולכן מותר לו לקחת ריטלין גם בשבת, ובפרט שלפעמים יש בזה גם משום כבוד הבריות, ויש פוסקים המתירים לקחת תרופות משום כבוד הבריות.

אבל אם אינו חולה, והוא מרגיש טוב, אלא שאינו מסוגל להתרכז בלימוד, ולפעמים גם בתפלה, אם ניתן לעשות, ואם זה יעזור מבחינה רפואית, בודאי היה עדיף לפורר הכדור באוכל לפני שבת באופן שאינו ניכר, ולבולעו בצורה כזו. אבל אם אין הדבר אפשרי, מצד אחד קשה מאוד להגדירו כחושאב"ס, אמנם יש מקום לצדד להקל כיון שאינו חולה וממילא אין הכדור מוגדר כתרופה, ויש לדמותו לאלו המתירים לקחת כדור שינה, או כדור הרזיה לדכא את התיאבון, אלא שיש חולקים וסוברים שבודאי יש לו איזו הפרעה במוח אלא שאינו מפריע לו כי אם בריכוז, וממילא כל זמן שאינו מוגדר כחושאב"ס, אינו יכול לקחת הכדור. עוד יש מקום לסמוך על המקילין לקחת תרופות בשבת אם לוקחם כל יום, דכיון שהוא כבר רגיל בהם א"צ לחוש שיהיה בהול ויבא לידי שחיקת סממנים, אבל אחרים חולקים ע"ז משום שאי נטילתן בשבת לא ישפיע עליו משך שאר ימות השבוע. עוד יש לצדד להקל לפי המקילין לקחת תרופות בשבת לצורך מצוה. והנה כל הסברות הנ"ל, הם בין לקטנים ובין לגדולים.

אבל יש עוד להסתפק, האם יש מקום להקל יותר לקטן משום שדינו כחושאב"ס, ואע"פ שלדברים מסויימים כגון אמירה לנכרי לבשל עבורו, נחלקו הפוסקים אם ההיתר הוא רק עד גיל שלש או עד גיל חינוך, אבל אפשר בנד"ד יש מקום להקל טפי משום שדווקא בגיל הזה כשכבר הגיע לגיל חינוך ויכול ללמוד, אז צריך הכדור. עוד יש ללמד זכות בקטן לפי השיטות שקטן יכול לעבור על איסור דרבנן לצורכו, ובפרט אם הוא רגיל לקחת הכדור מעצמו ואביו אינו נותנו לו.

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א באתרנו:

<http://pninim.co.il/> תחת הלינק: שיעורי הגאון רבי יום

טוב זנגר